

IN MEMORIAM

**Prof. dr. Igor Karaman
(1927–1995)**

U Pogovoru svoje knjige "Studije i prilozi iz arhivistike" koju je izdao Hrvatski državni arhiv (Zagreb 1993), sam je prof. dr. Igor Karaman opisao svoju povezanost s arhivskom službom. Ondje izričito veli: "Pri svom osobnom razvoju imao sam znatnu prednost, što sam do profesije povjesničara došao upravo preko profesije arhivista". Dodajmo tome s naše strane: Igor je dao nezaobilazni doprinos ne samo hrvatskoj historiografiji nego i hrvatskoj arhivistici.

Od prvih dana njegova zaposlenja, odmah nakon završetka srednje škole potkraj 1945. godine, pa do posljednjih dana njegova zauzeta i plodnoga života, isprepleću se njegova profesija arhivista i povjesnika-znanstvenika.

Ocrtavajući ulogu arhivske službe u životu prof. dr. I. Karamana i njegov doprinos arhivskoj službi i arhivistici, ovdje želimo istaknuti: 1. njegov rad kao arhivista, 2. njegovo sudjelovanje u restituciji arhivskoga gradiva odnesenoga u Drugome svjetskome ratu iz Hrvatske u Austriju i Italiju, kao i na provođenju Sporazuma o vraćanju arhivskoga gradiva iz Austrije te, konačno, 3. njegov rad kao predsjednika Hrvatskoga arhivskoga vijeća u neovisnoj Hrvatskoj.

1. Igorovi prvi susreti s arhivskim gradivom bili su u Muzeju narodnog oslobođenja Hrvatske, gdje je kao završeni srednjoškolac započeo svoj radni vijek. Sam ističe kako je ondje "na početku svog rada došao u izravni dodir s dokumentarnom građom iz netom dovršene povijesne epohe, koja je na neki način – u postupku sređivanja i inventiranja – upravo prolazeći kroz moje ruke prelazila iz životne prakse u povijesnu baštinu". Studirajući povijest uz rad, temeljna znanja iz arhivistike i pomoćnih povijesnih znanosti stječe najprije kod prof. dr. Josipa Matasovića, ravnatelja Državnog arhiva i profesora na Filozofskom fakultetu. Na njegov poticaj i uz njegovu pomoć dolazi i raditi u Državni arhiv. Ta svoja znanja produbljuje i usavršava radeći punih deset godina (1950–1960) u Državnom arhivu. U tome su mu, kako sam ističe, osobito pomogli dr. Josip Buturac, vrstan arhivski teoretičar i praktičar, te Bartol Zmajić, heraldičar i numizmatičar, koji mu pomaže u upoznavanju pomoćnih povijesnih znanosti. Za radnju za stručni ispit iz arhivistike izabire povijest Zemaljskoga arhiva, usredotočujući je na djelatnost Ivana Kukuljevića (kao ravnatelja Zemaljskoga arhiva 1848–1860) te A. Štrige, F. Pogledića i J. Miškatovića. Kao arhivist radi na sređivanju matičnih knjiga, koje su se 1949. godine prikupile u Državni arhiv te na sređivanju arhiva vlastelinstva Valpovo. Usporedo s praktičkim radom produbljuje i teorijske spoznaje iz arhivistike te objavljuje radove o inventariziranju matičnih knjiga, kao i o sređivanju vlastelinskih arhiva. Konačno, i njegova disertacija "Valpovačko vlastelinstvo, ekonomsko-historijska analiza", nastala je kao posljedica njegova rada na obradi gradiva samoga vlastelinstva Valpovo.

Vrijeme kada Igor dolazi u Državni arhiv podudara se s počecima stvaranja suvremene hrvatske arhivske službe. Zalaže se za stvaranje restauratorske radionice u Državnome arhivu (prva takva radionica utemeljena je u Arhivu JAZU godine 1957) te otvaranju arhiva javnosti putem organiziranja izložbi i "Arhivskog tjedna". Isto tako sudjeluje u stvaranju i radu Društva arhivskih radnika Hrvatske, današnjeg Hrvatskoga arhivističkog društva, osnovanoga 1954. On je bio i prvi tajnik Društva. U okviru rada Društva organiziraju se stručni skupovi, stvaraju temelji obrazovanja arhivskih djelatnika, rješavaju osnovni problemi rada arhivskih ustanova i uspostavljaju prve veze s inozemstvom te se tako u Zagrebu 1957. godine organizira i međunarodni sastanak direktora nacionalnih arhiva (Table ronde des Archives).

2. Posebno valja istaknuti rad prof. dr. I. Karamana na restituciji arhivskoga gradiva iz Austrije, Mađarske i Italije. Već kao službenik muzeja u razdoblju 1948–1949. obnašao je službu tajnika Komisije za restituciju i sudjelovao u pripremanju restitucijskih zahtjeva/lista za kulturna dobra (umjetnička djela, bibliotečno i arhivsko gradivo) što su za vrijeme okupacije bila odnesena u Njemačku, Austriju ili Italiju. Skupina stručnjaka, u kojoj sudjeluje i Igor Karaman, započinje intenzivnim radom na prikupljanju podataka o arhivskome gradivu odnesenom iz Hrvatske za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, kao i na rješavanju Sporazuma o vraćanju kulturnih dobara iz Austrije sklopljenom 1923. godine. Kao član delegacije radi u bečkim arhivima na izradi evidencija o arhivskome gradivu u godinama 1959–1960, radi izrade konačnih popisa arhivskoga gradiva što se potraživalo od Austrije (tzv. Knjiga jugoslavenskih zahtjeva). Ti su popisi bili osnova za pregovore Mješovite komisije koja je rješavala to pitanje. Taj rad je bio Igoru i osobno obogaćenje, jer mu je omogućio dopunski uvid u brojne fondove bečkih arhiva te je tako imao priliku upoznati brojne povijesne izvore što se odnose na sudbinu naših zemalja. Ti su pregovori prekinuti odmah nakon prve sjednice Mješovite komisije 1960, a ponovno su obnovljeni 1975. Na poziv tadašnjega direktora Arhiva Hrvatske dr. Bernarda Stullija, tijekom više godina sudjelovao je u pregovorima s Austrijom, kao i na evidentiranju arhivskoga gradiva u bečkim arhivima.

3. Nakon demokratskih promjena, sada već kao umirovljeni profesor, Igor se aktivno uključuje u rad arhivske službe. Godine 1991. imenovan je prvim predsjednikom Arhivskog savjeta Hrvatske (sada: Hrvatsko arhivsko vijeće). Prve dvije sjednice bile su posvećene prvenstveno zaštiti arhivskoga gradiva ugroženoga srpskom agresijom. Na prvoj sjednici u listopadu 1991. donesene su Upute za spašavanje arhivskoga gradova u prirodnim nepogodama i u slučaju rata, utvrđene su dužnosti i obveze arhiva u slučaju izvanrednih okolnosti i rata te je izrađen opći plan rada arhiva u ratnim uvjetima. Na drugoj sjednici, kojoj je predsjedao Igor Karaman, ponovno je razmatrano pitanje zaštite arhiva u ratu, podnesen je zahtjev Vladi Republike Hrvatske da formira Koordinacijsku radnu grupu za dokumentaciju

o državno-pravnom kontinuitetu i teritorijalnom integritetu Republike Hrvatske, koja će s pravnog, povijesnog i demografskog stajališta prikupljati i obrađivati dokumentaciju o legitimnim pravima RH na njezin teritorij. Ta je Radna grupa osnovana, predsjedao joj je Igor Karaman. Ona je sabrala izuzetno vrijednu dokumentaciju o hrvatskim granicama (što će kasnije preuzeti posebne državne komisije), inicirala je prikupljanje usmene povijesti iseljenika, u čemu se posebno angažirao Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju. Kao predsjednik Arhivskoga savjeta pružao je svesrdnu pomoć i u pitanju osiguranja prostora za arhivsko gradivo od republičkog značaja, sudjelovao je u pripremi novoga Zakona te se svesrdno zalagao za projekt evidentiranja i prikupljanja arhivskoga gradiva o ratu u Hrvatskoj.

Prof. dr. Igor Karaman svoj radni vijek započeo je kao arhivski djelatnik da bi se i posljednjih godina svoga života ponovno djelatno zauzimao za arhivsku službu. Radeći kao arhivist pomogao je osuvremenjenju te struke, ali je u toj struci nalazio ne samo materijal za svoje radove nego i poticaj i nadahnuće. On je sam priznao kako je "povjesničaru potrebno poznavati arhivske izvore, fondove, ustanove – a napose poznavati načela arhivističke struke po kojima se očuvani pisani dokumenti sređuju i obrađuju, da bi bili korišteni za povijesno istraživanje. Arhivistička teorija i praksa predstavlja nužnu sastavnicu obrazovanja povjesničara, bez čega on teško može s uspjehom ostvarivati vlastite znanstvene zadatke". Takav sud, što ga je dao samo dvije godine prije svoje smrti, pokazuje do koje je mjere sav njegov rad bio povezan s arhivima.

Mi, njegovi prijatelji i kolege, zauzeti za arhive, to najbolje znamo. Na tome mu i ovdje zahvaljujemo.

Josip Kolanović

MATO KAPOVIĆ, profesor
(1929–1994)

Vijest o smrti Mate Kapovića, koja je 20. studenoga 1994. godine prostrujala našim arhivima, činila se nevjerojatnom, iako smo svi znali da vodi svoju posljednju bitku s opakom bolešću. Mato je za života uvijek zračio vedrinom i optimizmom, pa smo ga i poznavali jedino kao vedra i nasmijana djelatnika.

Rođen je u siromašnoj radničkoj obitelji 27. studenoga 1929. godine u Kobašu na poluotoku Pelješcu. S obitelji kasnije seli u Gruž, pa u Dubrovniku završava osnovnu školu i gimnaziju. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je povijest 1953. godine te se u svoju gimnaziju vraća kao profesor povijesti (1955–1963).